

Propagandasotaa kerettiläisiä vastaan

FM Reima Välimäki on tohtorikoulutettavana kulttuurihistorian oppiaineessa Turun yliopistossa. Sähköposti: rsmval@utu.fi.

Julkisen mielipiteen muokkaus konfliktitilanteissa ei ole 1900-luvun keksintö. Erityisen tärkeää mielipidevaikuttaminen on ollut silloin, kun on hyökätty sisäistä vihollista vastaan. Siinä missä 2000-luvulla on pelätty terroristisoluja ja nuorisoa turmelevia radikaalisuurnaajia, 1200–1400-luvuilla oltiin vakuuttuneita, että harhaopin saarnaajat eli kerettiläiset johtivat yksinkertaisia uskovaisia kadotukseen ja pahimmillaan kapinaan. Niinpä kerettiläisyyden inkvisiittorit eivät voineet tyytyä vain kuulustelemaan ja tuomitsemaan harhaoppisia: he kävivät myös mediasotaa monella rintamalla.

Kun inkvisiittorit paavin tai piispan valtuuttamana aloittivat toimintansa uudella alueella, paikalliset viranomaiset olivat usein ensimmäinen voitettava vastustaja, eikä kirkonmiestenkään apuun voinut aina luottaa. Varsinkin paavilliset inkvisiittorit olivat ulkopuolisia, vakiintuneille valtarakenteille vieraita vaikutusvaltaisia tuomareita. He kohtasivat vastustusta siitä yksinkertaisesta syystä, että harva vallonpitäjä pi-

tää varpailleen astumisesta. Monet inkvisiittorit kamppailivat milloin kaupunkien raatien, milloin vastahankaisen piispan kanssa. Vastaavasti inkvisitio onnistui varmimmin, jos sillä oli takanaan sekä maalliset että kirkolliset ruhtinaat.

Tällainen tilanne syntyi 1390-luvulla Passaun hiippakunnassa Ylä-Itävallassa, missä saksalainen inkvisiittori Petrus Zwicker kävi kirkon ja papiston arvovaltaa kritisoineiden valdesilaisten kimppuun paikallisen piispan valtuuttamana. Oikeudenkäynnit olivat osa laajempaa valdesilaisten vainoa 1300-luvun lopun saksankielisessä Euroopassa. Inkvisitioiden viimeisessä vaiheessa vuosina 1397–1398 Zwickerillä oli Itävallan herttuoiden tuki ja Steyrin linnanherran apu vastaanhangoittelevien kerettiläisten raahaamiseksi oikeuden eteen.

Alku ei ollut ollut yhtä helppo. Oikeudenkäyntien alkuvaiheessa Zwicker oli herttua Albrecht III:n kuollessa yllättäen elokuussa 1395 menettänyt aiemman poliittisen tukijansa. Ainaakin yksi paikallinen pappi vastusti itsepintaisesti inkvisiittorin hänelle määräämiä tehtäviä, vaikka papiston piti pyydettäessä avustaa inkvisiittoria kaikin keinoin. Asiakirjassa, jossa Zwicker nimitti itselleen avustajan, hän valittikin tehtävänsä raskautta.

Asemansa vahvistamiseksi Zwicker kävi poikkeuksellisella tarmolla valistamaan kansaa kerettiläisyyden vaaroista. Vuonna 1395 hän viimeisteli laajan poleemisen traktaatinsa valdesilaisuutta vastaan. Teoksesta tuli keskiajan suosituimpia harhaoppitratkaatteja ja se käännettiin

pian latinasta saksaksi. Syyskuussa 1395 Zwicker kirjoitti myös uusille herttuoilte vetoomuksen, jossa hän luetteli kaikki keksimänsä noin 90 tapaa, joilla valdesilaiset uhkasivat katolista kirkkoa ja kristillistä yhteiskuntajärjestystä, esimerkiksi kieltämällä pyhimysten voiman tai kieltäytymällä valojen vannomisesta. Laajalle levinnyt kirje oli ilman muuta tarkoitettu julkiseksi.

Lähes varmasti Zwicker käytti myös aikansa massamediaa eli saarnasi itse. Laajimman leviikin saattoi alueen kymmenissä seurakunnissa kuitenkin saavuttaa seurakuntapappien avulla. Inkvisiittorin kirjallisina lähettämät määräykset saapua oikeuden eteen luettiin ääneen messun yhteydessä, useiden viikkojen ajan ja kaikissa seurakunnissa, joissa kerettiläisyyttä epäiltiin. Zwicker panosti poikkeuksellisen paljon näiden haastekirjeiden (*citationes*) muotoiluun. Hän puhutteli valdesilaisia näiden itsestään käyttämällä nimityksellä *di kunden lawt* (tunnettu väki) ja antoi papeille määräyksiä lukea tekstit sekä selvästi, ymmärrettävästi että eläväisesti.

Oikeudenkäyntien edetessä seurakuntalaiset pääsivät jopa itse osallistumaan tuomittujen häpeärangaistuksiin esimerkiksi kulkemalla kirkkoon sen ovien eteen makaamaan asettuneen katumuksentekijän yli. Rangaistusten syyt ja seuraukset selitettiin saarnoissa.

Julkinen mielipide Ylä-Itävallassa muuttui selvästi kerettiläisvastaiseksi, vaikkei yksin inkvisiittorin ponnistusten ansiosta. Vainoista ahdistuneet kerettiläiset nimittäin pelasivat vainoajiensa pussiin. Syyskuussa 1395 valdesilaiset polttivat inkvisiittoria majoittaneen papin talon Steyrin kaupungissa, vuotta myöhemmin Wolfernin kylän vikaari palvelijoineen menehtyi vastaavassa tuhopoltossa, ja vuonna 1397 hänen seuraajansa vältti saman kohtalon täpärästi. Ei liene täysin sattumaa, että samoihin aikoihin maalliset ruhtinaat huomasivat, että kerettiläisiä vastaan olisi jotenkin toimittava. Jo keskiajalla propagandasodan saattoi voittaa, jos teki vähemmän virheitä kuin vastustaja.